INGA EDU
Institutul de Filologie
(Chişinău)

SINCRONIZAREA – UN DIALOG CULTURAL DINTRE EST ŞI VEST

Abstract

This article views the problem of cultural synchronization. For a culture in which the term of transition is expanded chronologically, synchronization is a necessity. Due to its history, the Bessarabian area was placed between the East and the West and thus determined conservation of a specific national element in conditions of open communication with Europe. Opinions regarding this kind of communication on a cultural level differ, but actual literary trends prove the importance of the process of synchronization.

Actualitatea ne determină să asistăm zilnic la un spectacol al sincronizării, a cărei desfăşurare polimorfă este mediată de pătrunderea-i fuzibilă în toate sferele de existenţă ale unei societăţi. Problema nu implică o doză mare de noutate, în schimb este provocatoare de răni culturale. Încă în 1989, revista *Nistru* a publicat materialele unei mese rotunde cu genericul „Specificul naţional în arta şi literatura moldovenească", unde nu a lipsit din discuţii aspectul sincronizării, pe atunci o mare aspiraţie a literaturii din Basarabia:

„**V. Beşleagă**: O mare parte din rătăcirile literaturii noastre, care e o literatură europeană, s-au vrut şi s-au format în contextul european. Literatura şi expresia a fost ruptă de la matca ei, de acolo de unde s-au născut Creangă şi Eminescu. Ea a fost izolată în mod intenţionat. De exemplu, literatura română dintre cele două războaie se desfăşoară sub semnul sincronizării cu literatura occidentală. Ridicarea dintr-o simţire, dintr-o expresie a sec. XIX, când poporul s-a format ca individualitate, ca un stat naţional, şi ieşirea în lume, aspiraţia aceasta a sincronizat cu procesul occidental, european sau mondial şi este şi acuma o trăsătură a literaturii din România. Astăzi ea este o aspiraţie colosală... Vine sincronizarea cu procesul literar european sau mondial, dar cultivat pe fondul de bază." [6, 1989: 134]

Rădăcinile nesincronizării au, în mare parte, un pivot istoric. În perioada cuprinsă între anii 1945 şi 1985, Occidentul şi Orientul s-au privit reciproc drept inamici. Dezvoltarea socială, politică şi economică a determinat ca Vestul să devină un „loc exotic pentru Est: strălucitor, evoluat, civilizat"şi Estul însuşi să ia „locul întunecat, înapoiat, barbar." [2, p. 33] Strategia dialogală dintre aceste două emisfere este guvernată de relaţia parte-întreg. În momentul în care Estul îşi apăra fiinţa în faţa presiunilor politice,

BDD-A6803 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:54:05 UTC)

în Occident, transformarea direcționa unitățile de cultură de tip umanistic spre cele de factură tehnologică.

Obișnuiți să învinuim istoria pentru crearea unor astfel de situații, afirmăm că am devenit victime ale funcționalității ei. Cu siguranță, şi după al Doilea Război Mondial, a existat, printre rândurile populației, o tendință dublu ramificată: una care îşi dorea sincronizarea cu Occidentul, şi alta era dornică de obediență tradițiilor existente. Ambele însă au fost adăpostite de o blocadă ideologică ce le-a schimbat traiectoria evoluției socioculturale. Această vină este totuşi polarizată. Pe de o parte, bariera psihologică este produsul unei căderi în mrejele evenimentelor, iar de cealaltă parte, am fost tratați în Occident ca o „Europă a triburilor, din cauza puseelor naționaliste apărute după căderea cortinei de fier." [2, p. 41] În condițiile sociopolitice în care *am evoluat* nici nu puteam fi priviți altfel. Atât cât a fost menținută Cortina de Fier, exista o forță a claritații şi siguranței, iar, după căderea ei, națiuni omogene au început să se dezintegreze. În Est, acest eveniment a declanşat renaşterea mişcărilor naționaliste, iar în Vest a accelerat xenofobia şi tendințele rasiste. Astfel, naționalismul postcomunist, în Est, ascundea distincțiile dintre vechile structuri sociopolitice şi cele care urmau să vină, iar dimensiunea sociologică demonstrează perpetuarea neînțelegerii Est-Vest în plan multiaspectual.

Alexandra Titu consideră că a doua jumătate a secolului XX a fost, pentru țările blocului răsăritean, o confruntare a două universalisme, „internaționalismul socialist, dependent de moştenirea ideologică modernistă şi universalismul euroatlantic." Acest spațiu „a sintetizat... influențele la nivelul culturii ca nivelul cel mai flexibil, mai transparent şi disponibil, influența directă, impusă cu autoritate puterii politice, a Estului, şi cea indirectă – dar avid căutată, proiectată ca aspirație, ca ideal, a culturii vestice, cu libertatea sa prospectivă, inovativă, reflexivă, critică." [7, p. 27-28] Deşi conjunctura politică era cea care unea țările acestui bloc, moştenirea lor ideologică era diferită, fapt care a dezvoltat o formă de provincialism specific. Pentru țările integrate spațiului sovietic, acest provincialism a avut un caracter dramatic fiindcă s-a dezvoltat prin sentimentul retardării față de Vest şi prin anularea coerenței culturale. Conştientizarea dependenței culturale a generat tensiuni pentru integrarea în unul din contextele existente.

Situația culturii din Republica Moldova/ Basarabia în urma politicii de după al Doilea Război Mondial, dar şi după destrămarea imperiului sovietic „exprimă în mod specific...această tensiune a dependențelor contextuale, o actualitate a metamorfozelor contextelor, a nevoii de a opta între contextualizări diferite, de eludări ale unor decalaje şi defazări, la nivelul manipulării sistemelor de valori ... al recuceririi suportului lingvistic național şi al modernizării lui, în fine, a reconsiderării raporturilor dintre conținuturile comunicării artistice şi suporturile mediatice şi lingvistice." [7, p. 28]

Actualitatea identifică, în opinia Alexandrei Titu, câteva direcții de bază ale culturii basarabene:

1. Orientarea pronațională manifestată prin reafirmarea identității româneşti şi apartenența la cultura acestei naționalități.

2. Tendința integrării europene, continuarea proiectului suprimat de războiul mondial şi de accesul ideologiei comuniste la aproape jumătate din teritoriul Europei.

BDD-A6803 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:54:05 UTC)

3. Conservatorismul rusofil, bazat pe existența unei „mase rusofone şi a unor elite culturale, politice şi economice fidele autorității proruse”.

4. „Enclavizarea Moldovei de Est” – direcție adoptată de conservatorii rusofili, apare spre finele deceniului al zecelea al secolului trecut şi se identifică prin „proclamarea unei diferențe lingvistice de fond şi a unor interese divergente față de arealul românesc, inclusiv de tropismul prooccidental.” [7, p. 30]

Cultura basarabeană a afrontat elementele proruse, dar nu putem face o taină din faptul că pe acest segment al istoriei contemporane s-au înnodat două firi – unul deconstructiv şi celălalt protestatar, situație întețită după desprinderea de Imperiul sovietic. Conflictul esențial nu se limitează doar la tipul structurii sociale, ci se acutizează prin caracterul etnic, prin dorința de reafirmare națională şi de impunere a limbii române ca limbă oficială. Frontiera militară nu a avut forța să afecteze conştiința apartenenței culturale şi istorice. Totuşi linia de forță care a facilitat apropierea acestor două spații a fost *limba*.

Marile merite ale evoluției i le datorăm orientării pronaționale. În lista activităților ei, criticul de artă Alexandra Titu include: „Înființarea instanțelor învățământului superior de artă, a unui teatru de avangardă (Teatrul „Eugen Ionescu”), înființarea unei serii de reviste de literatură şi complexe culturale şi a unor reviste de artă.” [7, p. 31] Aceste schimburi culturale cu România au constituit un pas important de recuperare a decalajelor şi de diminuare a distanței dintre cele două culturi.

Mulți dintre intelectualii mişcării de recuperare a culturii şi libertății proprii s-au stabilit în România, de unde au încercat să medieze integrarea culturii basarabene prin fluxurile de carte românească trimise în biblioteci, prin menținerea problemelor din Moldova în vizorul mass-mediei româneşti, prin intrarea în structuri politice cu caracter național etc. Aceste forme ale culturii sunt o cale de integrare într-un lanț de contextualizări adaptive la un alt nivel – cel al transcenderii supletivului teritorial spre o complexă asamblare culturală.

Evident, integrarea europeană – subiectul favorizat al politicului şi socialului – nu poate trece indiferentă față de temelia culturală – literatura, care constituie cea mai durabilă punte de legătură cu lumea din Occident. Dacă am dori să găsim răspunsul la întrebarea de ce nu suntem înțeleşi de către Vest (din punct de vedere al culturii/ literaturii), nu ar fi complicat să identificăm soluția: un lector occidental nu poate percepe o literatură care a fost nevoită să arunce în subtext ceea ce nu putea fi lăsat în puterea textului. În schimb, cititorul din Est s-a specializat într-o lectură pe care Octavian Paler o numeşte „radioscopică, descoperitoare de sensuri subversive.” [7, p. 30] Intelectualii din partea estică a Europei sunt conştienți de faptul că afirmarea culturală este direct proporțională factorilor extraculturali, printre care istoria ocupă locul de frunte. Ca pretext artistic, istoria reuşeşte să impresioneze, prin pana scriitorului care-i retuşează contururile arse de pe harta timpului, aşa cum se întâmplă, de exemplu în *Kasa Poporului* de Mitoş Micleuşeanu.

Pentru culturile estice, *istoria* postbelică a dezvoltat ideea de integrare europeană ca pe un complex; apreciate ca „întârziere” față de modelele occidentale, ele (culturile) ar trebui să utilizeze un sistem de simboluri recognoscibil de artiştii din Vest. Acesta

BDD-A6803 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:54:05 UTC)

este un risc al repierderii identității abia regăsite şi a originalității intraductibile. Nici o direcție literară nu se impune în acest Est fără a-şi dovedi descendența occidentală. În context, „retardarea istorică cristalizează o receptare nedreaptă, de provincialism şi de inferioritate valorică, pentru operele produse în Est.” [1, p. 17]

Existența unui complex al teritorialității ca spirit suprauman diminuează posibilitățile de persuasiune ale scriitorilor; ei devin exponenți ai problematicilor regionale şi prizonieri ai obsesiilor şi frustrărilor de integrare, care, pentru basarabeni, este posibilă doar prin calea transromână, prin conştientizarea şi asimilarea acestei culturi: „Pentru cultura din Republica Moldova recuperarea apartenenței la cultura română premerge, constituie o bună repetiție pentru integrarea culturală europeană. După o jumătate de secol de barbarie ideologică, regăsirea identității naționale şi a principiilor democratice constituie o prioritate pentru teritoriul dintre Prut şi Nistru. Fără o integrare profundă a culturii române, fără cultivarea unui limbaj comun, inteligibil, nu ne putem valorifica specificul local, experiența multiculturală dobândită în urma succesivelor ocupații ruseşti şi a conviețuirii cu minoritățile alogene.” [1, p. 17]

Integrarea este, întâi de toate, un proces cultural ce implică transformarea mentalității şi schimbarea viziunii asupra individului şi a comunității, iar la mijlocirea lui au contribuit, cel mai frecvent, structurile independente. Limitarea comunicării şi absența deschiderilor spre spațiul exterior demonstrează cu precădere existența unor defecte ale culturii şi specificului național. Punțile de legătură trebuie să ne ofere nişte oglinzi în care se reflectă polii culturali. Dacă nu realizăm traduceri şi nu ne promovăm valorile proprii, atunci relația refractară e sortită nonsensului. Ne putem cunoaşte mai bine printr-o comparație acerbă cu alte modele şi sisteme, dar prin izolarea termenilor comparativi vom reuşi doar să atribuim occidentului emblema de spațiu tabu. Pentru a evita cele două consecințe extreme – naționalismul izolaționist şi cosmopolitismul – e necesară identificarea unei modalități de îmbinare a spiritului protestatar (occidental) pentru modernizarea culturală şi valorificarea potențialului creativ autohton. Epoca de glorie a discursului de tip etnic trebuie să treacă într-o abordare a identității din optica unor valori comune.

O altă opinie asupra decalajului Est-Vest o aduce James Newcomb care afirmă că această diferență o formează concepția despre viață, analizată prin problema morții: „Diferența dintre Est şi Vest, din acest punct de vedere, este că în Vest se pune întrebarea «ce trebuie să facă o persoană în perspectiva morții», iar în Est «ce trebuie să fie o persoană în această perspectivă»”. [3, p. 22] Balanța dintre *a face* şi *a fi* favorizează materialismul. Preocuparea pentru propria imagine nu a lipsit nici în perioada de vârf a cultului socialist. Aşa au reuşit să funcționeze simultan două literaturi – una *oficială*, aservită politicii, şi alta *de rezistență*, care nu-şi abandonează criteriile. Această idee a fost exprimată în 1949, în perioada de vârf a cultului socialist, şi de Tvardovskii (citat de N. Savostin) care spunea: „La noi se încurajează cu premii staliniste aşa-zisul «lut» spiritual şi se ponegreşte «pâinea de calitate» , însă cititorul e atras de pâinea defăimată, deoarece se convinge în chip empiric că «lutul» nu-l satură”. [5, p. 138]

BDD-A6803 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:54:05 UTC)

În 1998, Octavian Paler spunea că nu este posibil un dialog real între Vest şi Est din cauza existenţei unei cortine psihologice, ridicată mult mai durabil (şi camuflată, în acelaşi timp) după căderea celei de fier, suplinită şi de acţiunea a două logici diferite: „O logică a Vestului, pragmatică, egoistă, uneori chiar cinică, în care ţările din Est reprezintă un soi de Europă inferioară, locuită de europeni de categoria a doua (în ţările central-europene) sau de categoria a treia (în ţările aflate, ca noi, la porţile Orientului). Şi o logică a Estului, tulbure, resentimentară, suspicioasă, plină de răni necicatrizate şi de derute". [4, p. 40] Nu vom încerca să negăm acest fapt deoarece postcomunismul nu e decât o nouă formă de boală, pentru care nu există anticorpi, iar aceasta dublează riscurile şi pericolele. Operaţia decolectivizării mentalităţii este mai dificilă decât echivalenta ei economică. Pe de altă parte, din perspectiva postcomunismului, europenitatea nu este doar o problemă diplomatică, dar e şi contraproductivă, Estul fiind judecat strategic de către Occident. Atitudinea ar putea genera repulsie, cum se şi întâmplă cu grupurile de *risc ideologic* (de ex: populaţia îmbătrânită) şi ar spori pericolul cortinei psihologice.

Îndrăznesc să cred că astăzi lucrurile s-au schimbat spre bine. Evoluţia nu mai are nevoie să fie *evoluţie*, în timp ce *istoria* este deja i s t o r i e. Prin literatură am reuşit să păşim puntea de legătură cu Occidentul, să punem în valoare personaje moderne inspirate din cotidian, să prezentăm subiecte banale, dar pătrunse de seva contemporaneităţii, să fragmentăm conştientul artistic în conştiinţă integratoare, să edificăm un zid trecutului, dar să nu-l zidim, să recuperăm ceea ce ne oferea interbelicul, dar ne-a fost furat de postbelic şi să tatonăm terenul prielnic sincronizării, ca semn al unei ascensiuni culturale.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Ciobanu Vitalie, *Complexele culturilor din Europa Centrală şi de Est şi integrarea europeană. Cazul românesc* // Contrafort, Anul VIII, Nr. 7-8, 2001, p. 17.

2. Kockel Ullrich, *Cultura şi regimurile totalitare. Câteva gânduri îndreptate spre dialogul contradictoriu*// Caiete critice: revistă lunară de critică literară şi informaţie ştiinţifică, nr. 1-4 (122-125) – Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 33.

3. Newcomb James, *Rădăcinile culturii se regăsesc în timp şi conştiinţă*// Caiete critice: revistă lunară de critică literară şi informaţie ştiinţifică, nr. 1-4 (122-125) – Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 21-23.

4. Paler Octavian, *Este posibil, azi, un dialog Est-Vest?*// Caiete critice: revistă lunară de critică literară şi informaţie ştiinţifică, nr. 1-4 (122-125) – Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 40-42.

5. Savostin Nicolai, *La umbra nucului ...personal*// Nistru, nr. 10, 1988, p. 132-139.

6. *Specificul naţional în arta şi literatura moldovenească*// Nistru, 1989, nr. 3, p. 120-135.

7. Titu Alexandra, *Ideologii în conflict*// Secolul 21, nr. 10-12, 2006, p. 30.

BDD-A6803 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:54:05 UTC)